

Ot, Su ve Ateşin Ortak Kullanımı İle İlgili Bir Hadisin Güncel ve Evrensel Değeri*

Hüseyin AKYÜZ

Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
huseyinakyuz73@gmail.com

Öz

Su, ot ve ateş insanlığın hatta bütün canlıların ortak değeri ve mirasıdır. Ancak bu durum onlar üzerinde dilediğimiz gibi tasarruf yapabileceğimiz anlamına gelmemektedir. Çünkü bunların, herhangi bir birey tarafından sınırsız ve kontrolsüz kullanılması halinde meydana gelecek zarar, sadece kişinin kendisi değil, onlardan istifade eden tüm canlıları etkilemektedir. Dolayısıyla bu değerlerden faydalanmadaki ortaklık, kirlenmedeki müşterekliği de beraberinde düşündürmelidir. Hz. Peygamber'in bu ortak değerlerle ilgili eylem ve söylemleri, görebildiğimiz kadarıyla, onları kirlenmemeye, âdil, eşit, ölçülü ve dengeli kullanma ve herkesin istifadesine sunma üzerine odaklanmıştır. O (sav)'na göre söz konusu değerleri, Müslümanlar sorumsuzca ve savurgan bir şekilde kullanmamalıdır. Bunlara ilaveten bu hadiste daha yaşanılabilir bir dünya için, tüm insanlığın ortak bir bilince sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ot, Su, Ateş, Hadis, Peygamber.

On the Actual and Universal Value of a Hadith Related to the Common Areas of Grass, Water and Fire

Abstract

Water, grass and fire are common values and heritage of humanity even belonging to the whole living beings. However, it does not mean we could exploit them as we wish. As these values are used in the way of unlimited and uncontrolled, the damage would affect not only a person himself but also the whole living beings benefiting from them. Therefore, commonality on benefiting from the values above should be considered along with commonality on avoiding contamination as well. Sayings and practisings relating to the values above of the Messenger of Allah, as well as we can see, focus on avoiding contamination and using them fair, equal, careful, balanced and submit to the whole living beings to benefit from. According to the Messenger of Allah, the Muslims should not use of the relevant values in the way of irresponsible and wasteful. Additionally, for a more livable world in this tradition, it is emphasized that all mankind should have a common consciousness.

Keywords: Grass, Water, Fire, Hadith, The Prophet

* Bu makale, Adıyaman Üniversitesi, Çevre Vakfı, Akademik Platform ve Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKUD)'nin birlikte düzenlediği II. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu (24-26 Ekim 2014)'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

Giriş

İnsan, çevresine olumlu veya olumsuz etkide bulunmaya, ondan faydalanmaya ve kıyamete kadar da onunla birlikte yürümeye devam edecektir. Bu yürüyüş esnasında insan, evrendeki her nesne ile iletişim ve etkileşim içerisinde olacaktır. Bu nesnelerin en önemlileri arasında ise ot, su ve ateş yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle söz konusu nesnelere, varlık âleminin vazgeçil(e)mez ana unsurlarındandır. Dolayısıyla insanın yaşamını sürdürebilmesi bu unsurlarla kuracağı olumlu iletişim ve etkileşime bağlıdır. Bunların birisinden mahrum kalınması veyahut herhangi birisinin tek elde tutulması, kaos ve savaşların fitilini ateşleyebilme gücüne sahiptir.

Kur'an'a baktığımızda bu üç temel tabii varlığın yani ot, su ve ateşin yaratıcısının ve sahibinin Yüce Allah olduğu ifade edilmektedir: "Ektiğiniz tohumu ne dersiniz?! Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz? Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız.... İçtiğiniz suya ne dersiniz?! Siz mi onu buluttan indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?... Tutuşturduğunuz ateşe ne dersiniz?! Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz?..."¹ Ayetlerden de anlaşıldığı üzere Yüce Allah, ot, su ve ateşin yaratıcısının kendisi olduğunu vurgulamakla, bir taraftan üstün kudretinin tasdik edilmesine diğer taraftan ise bu nimetlere karşılık inananların ona şükretmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu durumda şükür ifade etmek zorunda olduğumuz bu nimetlerden yeterince istifade edebilmek; ancak onların bir kısım insanlar tarafından sahiplenilmemesi, savurganlıkla tüketilmemesi veya kirletilmemesi hatta diğer varlıkların da onlardan mahrum bırakılmamasına dayanmaktadır.

Aslında Kur'an'a göre insanoğlu, diğer bütün varlıklardan üstün ve eşyanın bilgisine/isimlerine vâkıf bir halde yaratılmıştır.² Ayrıca Kur'an'da yeryüzünün insan yaşamına uygun hale getirildiği, her şeyin onun hizmetine verildiği³ onun eşya ile ilişkisinin nasıl olması gerektiği⁴ ve dünya hayatının pek çok nimetlerinin kendisine sevdirdiği⁵ de bildirilmiştir. Ancak bütün nimetler, insana emanet olarak verilmiştir. Bunun tek gayesi, insanın dünya hayatını güzel yaşaması ve onlarla sınanmasıdır. Eğer insan bu emaneti, kendisine ve diğer varlıklara fayda ve mutluluk verecek şekilde kullanmazsa, dünya ve âhîret hayatı mutlaka onlar için sıkıntılı olacaktır. Bu bağlamda insanın tabii çevre ve unsurlarına bakışı, onlara nasıl davranması ve onları nasıl kullanması gerektiği önem arz etmektedir. İşte bu çalışma ile böylesi sorulara "ekolojik sünnetler" açısından cevaplar bulunmaya çalışılacaktır.

¹ Vâkıa, 56/63-65, 68-69, 71-72.

² Bakara, 2/31; İsrâ, 17/70; Tîn, 95/4.

³ A'râf, 7/10; Lokman, 31/20.

⁴ Tâhâ, 20/124.

⁵ Âli İmrân, 3/14; Kehf, 18/46.

Hadislerin bir kısmında çevre unsurlarından bazı örnekler verilerek, onların insanlığın ortak değerleri olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim bu durum, Hz. Peygamber'den gelen bir rivayette "Müslümanlar üç şeyde ortakır: Ot, su ve ateş"⁶ buyurularak açıkça ifade edilmiştir. Her ne kadar bu hadis, İslam hukuku açısından özel mülkiyetle ilgili konularda delil alınsa da biz onun çizdiği hukukî sınırlarının ötesinde farklı anlamları olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca bu hadiste geçen ot, su ve ateş ifadelerinden kastedilenin su ürünleri, tarım ürünleri ve yerüstü/ yeraltı zenginlikleri (güneş, petrol, doğalgaz ve kömür gibi) olduğunu söylemek, rivayetin evrensel bağlamda yorumlanmasına daha uygun düşmektedir.⁷

Çevreci bir bakış açısıyla bu hadis, inananlara ot, su ve ateşin insanlığın ortak değerleri olduğu bilincini aşılacaktır. Başka bir ifadeyle, bunlar, bütün varlıkların ortak kullanımına sunulmuş nesnelere. Nitekim yaşam, bunlardan biri olmadığında veya kullanılmadığında miadını doldurmaktadır. Bu bağlamda dünya, güzellik-çirkinlik, temizlik-pislik, sağlık ve hastalık, nimet ve külfetleriyle bütün varlığın ortak yaşam alanıdır.

Hadisin kazandırdığı ve geliştirmeye çalıştığı "ortak değer" anlayışı sayesinde inanan kişi, doğada meydana gelebilecek herhangi bir çevre kirliliğine karşı duyarsız kal(a)mayacaktır. Yine bu bilinç sayesinde yere atılan bir pilin oluşturacağı kirliliğin bedelini sadece kendisinin değil, doğada bulunan bütün canlıların ödeyeceğinin farkında olacaktır. Unutulmamalıdır ki faydalanmadaki ortaklık, kirletmemedeki müşterekliği de beraberinde düşündürmelidir. Dolayısıyla ot, su ve ateşin insanlığın ortak değeri olduğu fikri, insanların çevreyi koruma ve güzelleştirme düşüncelerine güç katacaktır. Bu bağlamda ot, su ve ateşin ortak bir değer olduğu düşüncesi insanlığın, özellikle Müslümanların zihniyetine yerleştirilmek isteniyorsa, bunun bir yolu da, hadislerden çevreyle ilgili evrensel prensipler çıkarmak ve bunların güncel yorumları ile günümüz insanını eğitmek olacaktır.⁸

OT, SU ve ATEŞ İLE İLGİLİ HZ. PEYGAMBER'İN EVRENSEL MESAJLARI

⁶ Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim İbn Osman Ebî Bekir el-Kufî, *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, tahk. Kemal Yusuf el-Hût, (Riyad: el-Mektebetu'r- Ruşd, 1409), c. V, s. 7; Ebû Davud Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Buyû', 60; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Ruhûn, 16; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, el-Müsned, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), c. V, s. 364.

⁷ Ebû Süleyman Muhammed el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sünen*, tahk. Muhammed Râğîb et-Tabbâh, (Halep: Matbaatu'l-İlmiyye, 1351/1932), c. III, s. 129; Halil Ahmed b. Mecîd es-Sehârenfûrî, *Bezlu'l-Mechûd Fî Halli Ebî Davud*, ta'lik: Muhammed Zekerriyya b. Yahya el-Kandehlevî, (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, ts.), c. XV, s. 150-155.

⁸ Geniş bilgi için bkz. Talat Sakallı, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarındaki Çevre Bilincine Güncel Bir Bakış", *Çevre ve Ahlak Sempozyumu Kitabı, Gaziantep, 4-5 Ekim 2013 içinde*, (Gaziantep Üniversitesi Basımevi, Gaziantep 2014), s. 84-89.

Yüce Allah'ın inananlardan istediği, sadece Hz. Muhammed'in o'nun (c.c.) elçisi olduğuna inanmaları değil, bilakis Resulünün (sav) getirdiği esasları öğrenmeleri ve hayatlarında tatbik etmeleridir. Şüphesiz bu esasların öğrenilme yöntemlerinden birisi de Hz. Peygamber'in söylediklerini ve yapıp ettiklerini bilmektir. Dolayısıyla o'nun (sav) varlığın yegâne yaşam kaynağı olan ot, su ve ateş hakkındaki mesajları önem arz etmektedir. Zira bu mesajlar, Müslümanların çevre konusundaki duyarlılığını artıracak ve çevreye bakış açılarının nasıl olması gerektiğini ortaya koyacaktır.

1. Ot, Su ve Ateşi Bütün Varlıklar İçin Güvenli Hale Getirmek

Kur'an'ın belirttiğine göre ot, su ve ateş sadece insanlar için değil, bütün varlıklar için yaratılmıştır.⁹ Hatta bazı ayetlerde "Bunlar sizin ve hayvanlarınız için geçimlikdir"¹⁰ buyrulur su ve tarım ürünlerinin hayvanlar için de yaratıldığı açıkça belirtilmiştir. Nitekim "Hem yiyiniz, hem de hayvanlarınızı güdünüz"¹¹ ilahi fermanında bu durum açıkça ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivayetlerde de Müslümanların başkalarını sudan mahrum bırakmalarının kötü sonuçları şöyle ifade edilmektedir: "Üç kişi vardır ki, Yüce Allah, kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları arındırmaz. Onlar için acı bir azap vardır. Bunlardan biri, açık arazide fazla suyu olup da onu yolcuya vermeyen kimsedir"¹² Dolayısıyla Yüce Yaraticının teveccüh ettiği biri olabilmek için, herkesin sudan faydalanabilmesini sağlamak gereklidir.¹³

Yüce Allah, bütün canlıları sudan yaratmıştır.¹⁴ Suyun tüm varlıkların yaşamı için ne kadar önemli olduğu herkesin malumudur. Denizler, dereler, ırmaklar, nehirler, göller ve kuyular ister sanayi atıklarıyla, isterse kimyevî, radyoaktif ve zararlı maddelerle kirletilsin, bundan hem ekosistemin bizzat kendisi, hem de bütün varlıklar doğrudan etkilenecektir. Hâlbuki Hz. Peygamber, su kaynaklarına,¹⁵ nehir kenarlarına¹⁶ büyük abdest bozmayı; akan¹⁷ ve durgun sulara¹⁸ küçük abdest bozmayı kesin bir dille yasaklayarak

⁹ Rahman, 55/10.

¹⁰ Abese, 80/32.

¹¹ Tâhâ, 16/54.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Musâkât 5; Ayrıca şu kaynaklara da bkz. Ebu Dâvud, Libâs, 25; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Zekât, 69; Buyû', 5; İbn Mâce. Ticârât 30; Cihad 42.

¹³ İbrahim Abdul-Matin, *Çevreci ve Dindar*, (çev. İhsan Durdu, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013), s. 138.

¹⁴ Nûr, 24/45.

¹⁵ Ebû Davud. Tahâret, 14; İbn Mâce. Tahâret, 21.

¹⁶ Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, tahk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415), c. III, s. 36.

¹⁷ et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, c. II, s. 208.

bütün varlıklar için su kaynaklarının güvenliğini temine çalışmıştır. Su kuyularının hayvan ağullarına en az kırk zira mesafede olması gerektiği konusundaki Nebevî emir de aynı düşüncenin bir ürünüdür.¹⁹ Aynı zamanda Hz. Peygamber'in bu mesajları, beslenme ve ev işlerinde kullanılacak suyun temiz, kullanılabilir ve güvenilir olmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Buradan hareketle anılan değerlerimizi temiz tutmama, doğru, düzenli ve ölçülü kullanmama, onlardan elde ettiğimiz ürünlerin fitratlarına müdahale etme gibi tutum ve davranışlar, onların kullanım güvenilirliklerini ortadan kaldırmaktadır. Ticari kaygılar nedeniyle genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin insan sağlığı ve ekosistem için zararları günbegün keşfedilmektedir. Zaruret olmadan yaratılış kanunlarına müdahale etme, ilâhi dengeye müdahale ve ilâhi olan yaratılışı değiştirme açısından değerlendirildiğinde; genetik üzerinde değişiklik yapmak doğru değildir. Yeryüzünde hassas kriterler üzerinde bulunan dengeler sarsılırsa, bu sefer bir fesat anlamının ortaya çıkacağı kesindir. Müslümanlar, böylesi çalışmaların caizliğini besin güvenliği, maslahat ve mefsedet kaideleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek zorundadırlar.²⁰

Bugün için bu öğretiler, temiz su yasasının maddelerine kaynaklık edecek ve onları zenginleştirecek niteliktedir. Eğer bu maddeler hızlı bir şekilde hayata geçirilemezse, su kaynaklarına dökülen atık ve sızıntıların meydana getireceği olumsuz sonuçlara bütün varlıklar katlanmak zorunda kalacaktır. Özellikle yeraltı kaynaklarının çıkarılması gibi konularda doğanın kirletilmemesi ve tahrip edilmemesi her şeyden önce gelmelidir. Bu bağlamda makalemize konu edindiğimiz hadisin, ot, su ve ateşin gerek kullanımında ve gerekse korunmasında ortak bir bilince sahip olunması gerektiğini vurguladığını söyleyebiliriz. Unutulmamalıdır ki tehlikeli kullanım ve güvensiz bir koruma söz konusu unsurların yok olmasına sebep olacaktır. Bu durumun doğuracağı olumsuzluklardan da her canlı etkilenecektir. Öyleyse ortak değerlerimizi bütün varlıklar için güvenilir halde tutabilmenin yolu, üretirken de tüketirken de çevrenin kirletilmemesine özen göstermektir.

2. Ot, Su ve Ateşi Âdil, Ölçülü ve Dengeli Kullanmak

Kur'an-ı Kerim yeryüzündeki varlıkların belli bir ölçü ve dengeye göre yaratıldığını ifade etmektedir.²¹ Öte yandan Kur'an, insanın bu ölçü ve

¹⁸ Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Tahâret, 94-96; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Tahâret, 51; İbn Mâce, Tahâret, 25; İbn Hanbel, c. II, s. 288, 532; c. III, s. 341, 350.

¹⁹ İbn Mâce, Ruhûn, 22.

²⁰ İsmail Köksal, "İslâm'ın Genetik ve Embryolojik Çalışmalara Yaklaşımı", erişim tarihi 03.09.2014, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/islamin-genetik-ve-embryolojik-calismalara-yaklasimi->

²¹ Hicr, 15/16-20; Kamer, 54/49.

dengeyi bozmamasına ve fesada uğratmamasına da dikkat çekmektedir.²² Buna mukabil ortak değerlerimizin sınırsız ve kontrolsüz kullanımı gittikçe doğaya zarar vermektedir. Nitekim bugün insanlığın önemli bir kısmı susuzluk problemiyle karşı karşıya kalmış ve bu sorunla ciddi bir şekilde yüzleşmiş durumdadır. Artık sınırsız olduğu düşünülen söz konusu değerlerin sınırlı hale geldiği her gün daha iyi anlaşılmaktadır. Oysaki Kur'an asırlar öncesinden doğadaki bu ortak değerlerin sınırlı olduğu²³ konusunda insanoğlunu uyarmıştır.

Ancak dünya nüfusunun artması, küresel ısınmaya bağlı iklim değişiklikleri, suyun yeryüzündeki dağılımı ve kullanım şekli, su kaynaklarının kirletilmesi, su hizmetlerinin yanlış yönetimi ve suyun ticarileşmesi gibi etmenler su ile ilgili ciddi sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dünyada 2.6 milyarın üstünde kişi yeterli su ve temizlik/sağlık koşullarından yoksundur. 1.1 milyar kişi ise temiz suya düzenli bir şekilde ulaşamamaktadır. Her yıl 1.8 milyon kişi temiz su ve tuvalete erişim sağlandığı takdirde önlenebilecek olan bir hastalıktan (ishal, dizanteri veya kolera gibi) dolayı ölmektedir.²⁴

Oysa Hz. Peygamber'in sünnetine baktığımızda, yaşamın vazgeçilmez ihtiyacı olan suyun âdil, eşit ve ölçülü bir şekilde kullanılmasına dair tavsiyelere rastlamak mümkündür. Örneğin o (sav), suyu Müslümanlara yüksek bir fiyata satan bir Yahudi'den Rûme kuyusunun satın alınmasıyla ilgili olarak; "Rûme Kuyusu'nu kim satın alırsa, cennette de onun benzer bir kuyusu olacaktır"²⁵ buyurmuştur. Bu tavsiye üzerine Hz. Osman, adı geçen kuyuyu satın alıp Müslümanlara vakfetmiş ve Hz. Peygamber'in "Osman (ra)'ın bu hayrı ne güzel hayırdır!" şeklindeki taltifine mazhar olmuştur. Suyu, engellenmesi haram olan şeyler arasında addeden²⁶ Hz. Peygamber, diğer bir hadisinde, "Kim ota mâni' olmak maksadıyla suyun fazlasını esirgerse, kıyamet gününde Allah da o kimseden rahmetinin fazlasını engeller"²⁷ buyurmuştur. Hadisten de anlaşıldığı üzere, hiç kimse suyun fazlasına mâni' olmamalıdır. Böyle yapan bir kişi Yüce Allah'a isyan ederek, o (c.c.)'nin rahmetinin fazlasına da engel olur.

Nebevî öğretide, suyun insan dışındaki canlıların da hakkı²⁸ olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bir hadiste, susuz kalan ve kuyudaki suyu kullanma imkânı olmayan bir köpeği sulayan bir kişinin Yüce Allah tarafından

²² Rahman, 55/7-8.

²³ Hicr, 15/19-21; Ahkaf, 46/3.

²⁴ Eral Topçu, "Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı* 26, (2008): 16; Tolga Şirin, "Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri", *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi* 16/3-4, (2010): 86-87.

²⁵ el-Buhârî, Şübr, 1; Vesâyâ, 33; et-Tirmizî, Menâkıb, 18.

²⁶ Ebû Davud, Buyû', 60.

²⁷ Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, tahk. Habîburrahman el-A'zamî, (Beirut: Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983), c. VIII, s. 105; İbn Hanbel, c. II, s. 179.

²⁸ Suyun bir hak olup olmadığı konusunda ilgili olarak bkz. Şirin, s. 97-163.

bağışlandığı ifade edilmiştir.²⁹ Bir diğer rivayette ise Hz. Peygamber, bir kediyi aç ve susuz bırakıp ölmesine sebep olan kadının cehennem ehlinde olduğunu belirtmesi,³⁰ ortak değerlerin tüm canlıların yaşama hakkına sahip olmasına ve ayrıca bunun gereklerine erişimin kutsallığına da bir işarettir. Bunlara ilaveten Hz. Peygamber tarafından 1400 küsur sene önce herkes için suyun bir hak olduğu fikrinin inşa edilmeye çalışılması oldukça manidardır. Zira böylesi bir düşünce, BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından ancak 2002 yılında kabul görmüştür.³¹

Hz. Peygamber'in su ile ilgili verdiği mesajlardan biri de onun iktisatlı kullanımıdır. Örneğin o (sav), suyun -ibadet için bile olsa- boşa harcanmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.³² Nitekim bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in çok az miktarda suyla yıkandığı ve abdest aldığı nakledilmiştir.³³ Yine o'nun (sav) bazı fiilî sünnetlerinde suyu azami derecede verimli kullanmaya çalıştığına şahit olmaktayız. Hz. Aişe'den nakledilen bir haberde; o (ra), "Ben ve Allah Rasûlü ikimiz bir leğenden yıkanırız; ellerimiz içine beraberce girip çıkardı" demiştir.³⁴ Dolayısıyla bu Nebvî mesajlardan anlaşılan bir Müslümanın su konusunda kesinlikle savurgan ve sorumsuz bir tutum içerisinde olmamasıdır.

Yaşamın temeli olan suyun bir bölgede israf ölçüsünde kullanılması, bir başka bölgede ise ulaşılması çok güç bir nimet olması Nebvî hassasiyete uygun düşmemektedir.³⁵ Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Zübeyr ile Medinelî Humejd arasında su yüzünden doğan anlaşmazlıkta "Zübeyr, ağaçlarını sulayınca bırak, o da sulasin"³⁶ şeklinde telkinde bulunmuştur. Yine o (sav), ihtiyaç fazlası suyun satılmasını yasaklamıştır.³⁷ İslam hukukuna göre bütün toplumun ihtiyaçları karşılanmadıkça suyu istif etmek yasaktır. Yine suyun ticari bir ürün olarak görülmesi ahlak ve âdetlerle bağdaşmaz. Çünkü su insan emeğinin bir ürünü olmayıp Yüce Allah'ın lütfettiği bir üründür.³⁸ Bu suların her canlı içebilmeli veya istifade edebilmelidir. Buna ilaveten herkesin suya erişebilmesinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Öte yandan İslam hukukunda suyla ilgili alınacak bedellerin herkes tarafından ödenebilir olması gerektiğine dair işaretler vardır. Örneğin suyun gerçek

²⁹ el-Buhârî, Şübr, 9; Mezâlim, 23; Müslim, Selâm, 153; Ebû Davud, Cihad, 47.

³⁰ el-Buhârî, Musâkât, 9; Enbiya, 54; Müslim, Selâm, 151-152; Birr, 133-135; İbn Mâce, Zühd, 30.

³¹ Şirin, s. 131-132 Topçu, s. 23-24.

³² İbn Mâce, Tahâret, 48; İbn Hanbel, c. II, s. 221.

³³ el-Buhârî, Vudû', 47.

³⁴ el-Buhârî, Hayz, 46; en-Nesâî, Tahâret, 147; Ğusul, 10; İbn Hanbel, c. VI, s. 103, 118, 171.

³⁵ Veysel Nargül, "İslam Hukukunun Çevre Koruma Algısı Üzerine", *Çevre ve Ahlak Sempozyumu Kitabı Gaziantep, 4-5 Ekim 2013 içinde*, (Gaziantep Üniversitesi Basımevi, Gaziantep 2014), s. 124.

³⁶ el-Buhârî, Şübr, 6, 7, 8; Sulh, 12; Müslim, Fedâil, 129; Ebû Davud, Akdiye, 31; et-Tirmizî, Ahkâm, 26.

³⁷ Ebû Davud, Buyû', 61; et-Tirmizî, Buyû', 44.

³⁸ Abdullah Kıran, *Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), s. 59-61.

bedelinden fazlaya satılması halinde, onu kullanmayıp teyemmüm yapılabilmesi³⁹ böylesi bir düşüncenin ürettiği görüşlerdir. Ayrıca bu görüş, ibadetlerde bile suyun kâr amaçlı bir mal olarak kullanılmasını engellemektedir. Ancak suyun kâr amaçlı bir mal olamayacağı düşüncesi, sular üzerinde “özel mülkiyetin” olamayacağı⁴⁰ veyahut suyun satılamayacağı anlamına da yorumlanmamalıdır.⁴¹

Şunu açıkça ifade edelim ki, Hz. Peygamber’in hadislerinde vurguladığı uyarıların ve fedakârlık teklifinin önemi, gelecekte daha hissedilir bir şekilde anlaşılacaktır. Zira çok geçmeden Türkiye’yi de önemli ölçüde etkileyen küresel ısınma, dünya genelinde barajlardaki su oranlarını azaltacağı ve bu nedenle savaşların patlak vereceği ifade edilmektedir.⁴² Bundan dolayı gelecekte insanoğlunun huzur ve mutluluğu, ancak söz konusu ortak değerlerin âdil, eşit ve ölçülü bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Kısacası Hz. Peygamber’in suya bakışını, ekonomik değil, daha çok hak temelli ahlâkî bir yaklaşım olarak nitelendirebiliriz.

3. Ot, Su ve Ateşi Tüm Varlıkların Hizmetine Sunmak

³⁹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Mustasfâ min ‘İlmi’l-Usûl*, tahk. Hamza b. Zühayr Hâfız, (Medine: Şerîketü Medîneti’l-Münevvere, 1413/1993), c. I, s. 331.

⁴⁰ İslam Hukukçuları su kaynaklarını üç kısma ayırmışlardır:

- Kuyu suları: Kuyuyu ilk kazan(lar)ın amacına göre üç kısma ayrılır. Birinci grupta, yol kenarında bulunup, gelen geçen yolcuların ve hayvanların yararlanması için açılmış olan kuyular yer alır. Bu kuyular üzerinde, kuyuyu kazan dâhil olmak üzere hiç kimse bireysel hak sahibi değildir. İkinci grup kuyular belirli bir amaç ve kullanım süresi için açılmıştır. Bu süre boyunca açanın malî durumunda olan bu gibi kuyular, süre bitiminde ortak mal halini alır. Özel bir mülk üzerinde açılmış olan üçüncü grup kuyulardan o mülk veya toprağın sullanmasında yararlanılır.
- Kaynaklar: Bunlar da üç kısma ayrılır. Birinci gruptakiler, doğada kendiliğinden var olup herkesin kullanımına açıktır. Eğer kaynak suyu sınırlı ise, burada öncelik suyun çevresinde yaşayanlara aittir. İkinci gruptakiler insanların kendi çabalarıyla bulup akmasını sağladıkları sulardır. Bu kaynakların sahipleri, onları bulup ortaya çıkaranlardır. Üçüncü grup kaynaklar da birinin kendi mülkiyetindeki topraklarda bulunduğu sulardır. Bunlar özel mülk olarak kabul edilir, ancak sahiplik mutlak değildir. İslam Hukukuna göre kaynağın sahibi, artan suyu isteyene bedava vermekle yükümlüdür.
- Akarsular: İslam Hukukçuları akarsuları da çeşitli gruplara ayırmaktadır. Birinci grupta yer alanlar ülke sınırlarını aşan nehirlerdir. Bunlar kamuya açıktır. İkinci gruptakiler bir ülkenin sınırları içinde kalan küçük nehirlerdir. Bu nehirler de ortak kullanıma açıktır. Üçüncü grup nehirler sonradan kazılarak meydana getirilmiş kanal, hendek ve su kemerlerini içermektedir. Buradaki su kullanım hakkı, baraj, bent veya su kemerinin yapımında emeği geçenlere aittir. Geniş bilgi için bkz. Kıran, s. 60–63.

⁴¹ Suyun satılabileceği ile ilgili bkz. Ebu’l-Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu’l-Ahvezî bi Şerhi Camii’t-Tirmizî*, tahk. Abdurrahman Muhammed b. Osman v.dğr. (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), c. IV, s. 409–410; T. Kadouri ve Y. Djebbar, M. Nehdi. “Water Rights and Water Trade: An Islamic Perspective”, erişim tarihi 26.08.2014, <http://www.idrc.ca/en/resources/publications/openebooks/924-0/index.html>.

⁴² Erişim tarihi 26.08.2014, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/2020de-dunyada-su-savaslari-baslayacak-95315h.htm>.

Ot, su ve ateşin insan-hayvan ayırımı yapılmaksızın bütün varlıkların ortak ihtiyacı için kullanılması önemli bir husustur. Yüce Allah, Kur'an'da insanların söz konusu değerlerden mahrum kalabileceklerine işaret ederek, en tehlikeli felaketin nimetlere ulaşmamak olduğuna dikkat çekmektedir: "De ki: Suyunuz çekilirse, söyleyin bakalım, size kim bir akarsu getirebilir?"⁴³

Hız. Peygamber, işlenmeyen ölü toprakların ekime elverişli hale getirilerek bütün varlıkların hizmetine sunulmasını teşvik etmiştir.⁴⁴ Nitekim bazı rivayetlerde toprak sahiplerinin arazilerini boş bırakmamaları gerektiği ve hatta arazilerini ekmeye gücü yetmeyen kimselerin bile kira bedeli almadan topraklarını işletmeleri teşvik edilmiştir. Şüphesiz bu teşvikler, toprağın her durumda insanın hem kendisine hem de bütün varlıklara faydalı olacak şekilde değerlendirilmesini öngörmektedir.⁴⁵ Bununla birlikte ülkemizde ot ve haşerelerle mücadele etme adına çiftçilerin "anız yakma"⁴⁶ metodunu kullandıkları malumdur. Uzmanlar tarafından bu metodun hiçbir faydası olmadığı; topraktaki canlıları yok ederek, toprak ekosistemine zarar verdiği ifade edilmiştir.⁴⁷ Rahmet Peygamber'i (sav) de, hayvanlara ateş ile zarar vermeyi yasaklamıştır.⁴⁸ O (sav), geçmiş peygamberlerden birinin kendisini ısırarak bir karıncayı cezalandırmak üzere tüm karınca yuvasını yaktığını anlattıktan sonra, Yüce Allah'ın o peygamberi "seni bir karınca ısırıyor diye Allah'ı tesbih eden ümmetlerden bir ümmeti mi yok ettin?"⁴⁹ diye ikaz ettiğini rivayet etmiştir. Yine bir hadiste sahabe'nin bir sefer esnasında karınca yuvasını yaktıklarını gördüğünde; "Ateşle cezalandırmak, ateşin yaratıcısından başka hiçbir kimse için uygun değildir" buyurduğu nakledilmiştir.⁵⁰

Bu işlem, bir taraftan topraktaki canlıları ve besinlerini yok ederken aynı zamanda uçan hayvanların hasat esnasında toprağa düşen besin kaynaklarını da imha etmektedir. Oysa Kur'an, çevremizdeki her şeyin bir hikmete binaen yaratıldığını açıkça belirtmektedir: "Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık. Biz

⁴³ Müllk, 67/30.

⁴⁴ İbrahim Cânan, *Âyet ve Hadislerin Işığında Çevre Ahlakı*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1995), s. 97-99; Yaşar Fersahoğlu, *Dinler ve Çevre*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), s. 260-261; Huriye Martı, *Hadisler Ekseninde Çevre Ahlakı*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), s. 114-115.

⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Akyüz, "Çevre Dostu Bir Peygamber: Hz. Muhammed", *Turkish Studies* 9/2, (2014): 107-126.

⁴⁶ Ekinler biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap kısımların yakılması demektir. Bkz. erişim tarihi 27.08.2014, http://yesilatlas.kesfetmekicinbak.com/sulak_alan/00034/.

⁴⁷ Erişim tarihi 27.08.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21649550.asp>.

⁴⁸ Martı, s. 126.

⁴⁹ Buhârî, Cihad, 153; Müslim, Selâm, 148.

⁵⁰ Ebû Davud, Cihad, 112.

onları ancak belli bir amaca göre yarattık. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler".⁵¹

Ortak değerleri bütün varlıkların hizmetine sunma konusundaki Nebevî hassasiyet, ağaçların kesimi konusunda ise açıkça kendini hissettirmiştir. Örneğin Hz. Peygamber, kıtlık zamanında hayvanlar için sığınak görevi gören ağaçların kesilmesini yasaklamıştır.⁵² Bir başka rivayette ise çölde yolculuk yapanların ve hayvanların gölgesinde dinlendikleri ağacı kesene: "Allah onu başı üzeri cehenneme atsın"⁵³ diyecek kadar öfkelenildiği zikredilmiştir.

Bunlara ilaveten hadiste geçen otun yani tabiatın içinde yetişen her türlü sebze, meyve ve tüm yeşilliklerin, gerek insanların gerek diğer canlıların yiyecek ihtiyacını sağlaması ve gerekse tabiatı doğal olarak bulunan bitkilerin gıda ve sağlık sektöründe kullanılması açısından büyük önemi vardır. Söz konusu bitkilerin din, dil, ırk ve bölge ayırımı yapılmaksızın insanlığın ortak ihtiyacı için kullanılması gerekmektedir.⁵⁴

Hız. Peygamber'in otun, suyun ve ateşin insanların ortak değeri olduğunu söylemesinin gelecekte dünya halkları arasında huzur ve güvenin sağlanması konusundaki katkısı küçümsenemez. Bu değerlerin kişilerin inhisarına bırakılması, fesat ve çekişmelerin çıkmasına vesile olacaktır. Eğer otu/tarım ürünlerini, suyu/su ürünlerini ve ateşi/yeraltı-yerüstü zenginliklerini sadece bir kişi, grup ya da ülke kontrolüne alırsa, diğerlerini ezmesi ve açlığa mahkûm etmesi mümkündür.

Bunlara ilaveten bu hadiste, adı geçen değerlerle sadece insanların değil, diğer tüm varlıkların da uyumlu bir şekilde yaşamasının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ağaçlık ve otlakların dengeli bir şekilde hayvanların hizmetine sunulmadığında, diğer bir ifadeyle ağaçlıkların keçi vb. hayvanlar tarafından yağmalanmasına müsaade edildiğinde ortaya çıkacak faturayı bütün varlıklar müştereken ödemektedirler.

Sonuç

Yüce Allah'ın bütün canlılara hediye ettiği ot, su ve ateş, onların ortak değeridir. Bunlardan biri olmadığında veya kullanıl(a)madığında, hayatın sıkıntı içine girmesi ve yaşamın devamlılığının tehlikeye girmesi muhtemeldir. Bu tehlikenin aşılabilmesinin tek yolu, adı geçen değerlerin - hadiste de vurgulandığı üzere- tüm varlıkların ortak mülkü olduğunu kabul etmekten geçmektedir.

Nebevî öğretilerde ot, su ve ateşin bütün insanların hatta tüm varlıkların ortak malı olduğu fikri, birkaç açıdan dikkat çekmektedir. Bunlardan

⁵¹ Ebû Davud, Cihad, 112.

⁵² Abdurrazzâk b. Hemmâm, c. V, s. 160.

⁵³ Ebû Davud, Edep, 158, 159.

⁵⁴ Nargül, s. 124.

birincisi; bu bilince sahip bir Mü'min, söz konusu değerlerin bütün canlılar tarafından güvenli bir şekilde kullanımını sağlamak için yöntemler geliştirir. Şüphesiz bu yöntemlerden birisi, onları kirletecek veya yaratılışlarındaki orijinalliklerini ifsada uğratacak her türlü davranış ve tutumdan uzak kalmaktır. Doğrusu Mü'min, kendisine emanet olarak verilen her nesnenin güvenliğini riske atmanın, emanete hıyanetlik olacağı bilincine sahip kişi demektir. İkincisi; ot, su ve ateşin ortak değer olduğu fikri, bütün Mü'minleri söz konusu nesnelere eşit, âdil, dengeli ve ölçülü kullanmaya teşvik eder. Onları sorumsuzca kullanmaktan alıkoyar. Aksi durumda israf edilen ve iktisatlı kullanılmayan ot, su ve ateşten meydana gelecek zararlar, insan ile sınırlı kalmayıp, onun yanında bitki, hayvan ve diğer canlıların hayatını da kapsayacaktır. Öte yandan suyun âdil paylaşımı da su odaklı muhtemel savaşların çıkmasını engelleyecektir. Ayrıca Hz. Peygamber'in suyla ilgili söylemleri ve eylemleri, günümüzde BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin aldığı kararlarla varmak istediği yere (Su, herkesin kullanımı için yeterli, güvenli, kabul edilebilir, erişilebilir ve bedeli ödenebilir olmalı), 1400 küsur sene önce ulaştığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in kavli sünnetinde vurgulanan üçüncü nokta ot, su ve ateşin bütün varlıkların hizmetine sunulmasıdır. Herkes, havadan yararlandığı gibi su ve su ürünlerinden, ot ve tarım ürünlerinden ve yerüstü/yeraltı zenginliklerinden de faydalanmalıdır. Herhangi birisi, bu nimetleri, kendi tekelinde tutup diğerlerini onlardan mahrum bırakmamalıdır. Bir diğer ifadeyle onları, istediği gibi tasarrufta bulunabileceği bir mal olarak görmemelidir. Zira böylesi bir mahrumiyet, telafisi mümkün olmayan tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Oysa su, ateş ve ot bütün canlılar arasında ortaktır. Bunların başkalarından esirgenmesi doğru bir yaklaşım değildir.

Kaynakça

- Abdul-Matin, İbrahim, *Çevreci ve Dindar*, çev. İhsan Durdu, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013.
- Abdurrazzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San'ânî, *el-Musannef*, tahk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Akyüz, Hüseyin, "Çevre Dostu Bir Peygamber: Hz. Muhammed", *Turkish Studies* 9/2, (2014): 107–126.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cânan, İbrahim, *Âyet ve Hadislerin Işığında Çevre Ahlakı*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1995.
- Ebû Davud Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Dinler ve Çevre*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min 'İlmi'l-Uşûl*, tahk. Hamza b. Züheyr Hâfız, Medine: Şerîketü Medîneti'l-Münevvere, 1413/1993.
- el-Hattâbî, Ebû Süleyman Muhammed, *Meâlimu's-Sünen*, tahk. Muhammed Râğîb et-Tabbâh, Halep: Matbaatu'l-İlmiyye, 1351/1932.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim İbn Osman Ebî Bekir el-Kufî, *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, tahk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: el-Mektebetu'r- Ruşd, 1409
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Kıran, Abdullah, *Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Martı, Huriye, *Hadisler Ekseninde Çevre Ahlakı*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- el-Mubârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed b. Abdîrrahman b. Abdîrrahîm, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Camii't-Tirmizî*, tahk. Abdurrahman Muhammed b. Osman v.dğr., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nargül, Veysel, "İslam Hukukunun Çevre Koruma Algısı Üzerine", *Çevre ve Ahlak Sempozyumu Kitabı 4–5 Ekim 2013*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2014, s. 115–130
- en-Nesaî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Sakallı, Talat, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarındaki Çevre Bilincine Güncel Bir Bakış", *Çevre ve Ahlak Sempozyumu Kitabı 4-5 Ekim 2013*, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2014, s. 79-90.

es-Sehârenfûrî, Halil Ahmed b. Mecîd, *Bezlu'l-Mechûd Fî Halli Ebî Davud*, ta'lik: Muhammed Zekeriyya b. Yahya el-Kandehlevî, Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye; ts.

Şirin, Tolga, "Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri", *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi 16/3-4*, (2010); 85-168.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, tahk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Topçu, Eral "Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı 26*, (2008): 15-40.

İNTERNET SİTELERİ

Erişim tarihi 26.08.2014, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/2020de-dunyada-su-savaslari-baslayacak-95315h.htm>.

Erişim tarihi 27.08.2014, http://yesimalatlas.kesfetmekicinbak.com/sulak_alan/00034/.

Erişim tarihi 27.08.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21649550.asp>.

Kadouri T. ve Y. Djebbar, M. Nehdi, "Water Rights and Water Trade: An Islamic Perspective", erişim tarihi 26.08.2014, <http://www.idrc.ca/en/resources/publications/openebooks/924-0/index.html>.

Köksal, İsmail, "İslâm'ın Genetik ve Embryolojik Çalışmalara Yaklaşımı", erişim tarihi 03.09.2014, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/islamin-genetik-ve-embryolojik-calismalara-yaklasimi->.

